

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ТА
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗНАНЬ У ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 471 групи

Спеціальності 012 Дошкільна освіта
Освітньо-професійної (наукової)
програми «Дошкільна освіта»

Мороз Валентина Олексіївна

Керівник к.пед.н. Цюпак І.М.
Рецензент вихователь-методист Херсонського
закладу дошкільної освіти №76 Херсонської
міської ради Ткачук А.С.

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи формування економічних знань у дітей дошкільного віку.....	7
1.1. Сутність понять «економічне виховання», «економічна освіта».....	7
1.2. Зміст економічної компетентності дитини старшого дошкільного віку.....	9
1.3. Наукові погляди на особливості формування економічних знань у дітей дошкільного віку.....	12
РОЗДІЛ 2. Методичні засади формування економічних знань у дітей дошкільного віку.....	15
2.1. Визначення рівня сформованості економічних знань у дітей старшого дошкільного віку.....	17
2.2. Специфіка формування економічних знань у дітей старшого дошкільного віку.....	21
2.3. Рекомендації щодо створення предметно-розвивального середовища для формування економічних знань дітей.....	27
ВИСНОВКИ.....	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	29
ДОДАТКИ.....	30
Додаток А. Показники компетенції дитини старшого дошкільного віку в області економіки (за Дудник Н.).....	32
Додаток Б. Освітній напрям «Дитина в соціумі. Соціально-фінансова грамотність».....	34
Додаток В. Вимоги до ігор економічної спрямованості (за Богдан	36

Г., Найдьон Н.).....	
Додаток Д. Класифікація ігор економічної спрямованості для дітей старшого дошкільного віку.....	40
Додаток Ж. Ігри економічної спрямованості.....	42
Додаток З. Творчі завдання й ситуації економічної спрямованості для використання у роботі з дітьми старшого дошкільного віку....	43
Додаток К. Структура занять з формування економічної поінформованості та принципи організації освітньої роботи з формування економічних знань дітей.....	
Додаток Л. Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету.....	

ВСТУП

Новий етап розвитку суспільства тісно пов'язаний з розвитком моральних цінностей, працьовитості, творчості, економічних понять і норм. Кожна людина, незалежно від вибраної сфери діяльності, повинна мати базові економічні уявлення, які дозволять їй упевнено почувати себе в процесі своєї життєдіяльності. Таким чином, життєвий успіх людини буде залежати не тільки від її працьовитості й творчості, але й від її економічної грамотності, заповзятливості, ініціативності.

У новому періоді формування фінансових взаємин з'являється проблема в процесі розвитку економічних уявлень дитини. Якщо вона з успіхом пройшла економічну соціалізацію в дитинстві, то в неї надалі буде сформований підхід до таких економічних аспектів, як: товар, покупка, майно, гроші.

Важливого значення у з'ясуванні сутності феномену економічного виховання надано у наукових працях Іванчук С., Бонзарєвої Н., Фаловської І. У дослідженнях Іванчук С., Бонзарєва Н., Фаловська І., Бортнюк Т., Дудник Н., Фера С. розкрито погляди на зміст економічної компетентності дитини старшого дошкільного віку. Розуміння особливостей формування економічних знань у дітей дошкільного віку представлено у дослідженнях Ярити І., Богдан Т., Найдьон Н., Черешнюк О., Сало Л. В., Манжелій Н., у яких розкрито форми, методи та засоби економічного виховання дошкільників.

Незважаючи на певну теоретико-методичну розробленість проблеми дослідження, вважаємо що пошук оптимальних форм, засобів, методів тощо, реалізації формування економічних знань у дітей дошкільного віку не втрачає своєї актуальності в сучасних прогресивних соціальних умовах.

Мета дослідження – науково обґрунтувати особливості формування економічних знань у дітей старшого дошкільного віку.

Для вирішення даної мети нами були сформовані такі **завдання**:

1. Розкрити теоретичні основи формування економічних знань у дітей дошкільного віку.
2. Дібрати інструментарій для виявлення рівня сформованості економічних знань у дітей старшого дошкільного віку.
3. Схарактеризувати специфіка формування економічних знань у дітей старшого дошкільного віку.
4. Розробити рекомендації щодо створення предметно-розвивального середовища для формування економічних знань дітей.

Об'єкт дослідження – економічна освіта дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – особливості формування економічних знань у дітей дошкільного віку.

У процесі дослідження використано такі методи: *теоретичні* – вивчення та аналіз педагогічної, методичної літератури та освітніх програм з метою з'ясування термінологічного поля дослідження, визначення змісту формування економічних знань у дітей старшого дошкільного віку; *емпіричні* – аналіз нормативних документів, програм, вивчення навчально-методичної документації, для з'ясування змісту економічних знань дітей старшого дошкільного віку; визначення рівнів сформованості економічних знань у дітей старшого дошкільного віку.

Практична значущість дослідження: дібрано діагностичний інструментарій для виявлення рівня сформованості економічних знань у дітей старшого дошкільного віку. Визначено специфіку формування економічних знань у дітей старшого дошкільного віку та розроблено рекомендації щодо створення предметно-розвивального середовища для формування економічних знань дітей. Результати дослідження можуть бути використані в практиці організації освітнього простору для дітей дошкільного віку.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки, результати дослідження обговорювалися під час виступу на засіданні кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової

освіти педагогічного факультету Херсонського державного університету. на IX Міжнародній науково-практичній конференції «Actual trends of modern scientific research» (9-11 травня 2021 р., м. Мюнхен, Германия) у доповіді «Обґрунтування специфіки формування економічних знань у дітей старшого дошкільного віку»

Структура кваліфікаційної роботи передбачає наявність таких розділів: вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел та додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗНАНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Сутність понять «економічне виховання», «економічна освіта»

Важливою умовою реалізації якісної освіти є правильна організація освітнього процесу, складовою частиною якого є економічне виховання, завдяки якому дитині ще з раннього віку розкривається навколишній її предметний світ, як світ духовних і матеріальних цінностей, як частина загальнолюдської культури. Сучасна економічна ситуація сама вказує на об'єктивну необхідність формування елементів економічних уявлень у дітей дошкільного віку.

У науково-педагогічній літературі поняття «економічне виховання» розглядається з різних точок зору. Згідно з вірним судженням Ярети І. «економічне виховання – це перетворення уявлень в переконання, в норму поведінки і передбачає, перш за все, формування зацікавленого ставлення у дітей до економічних знань, умінь, до праці, її результатам, до часу, до навколишнього середовища, до грошей тощо» [20, с. 104].

Економічне виховання — процес формування у людини сучасного економічного мислення, почуття бережливого хазяїна, працелюбності, старанності, діловитості, організованості і завзятості [9, с. 4].

Іванчук С., Бонзареву Н. проаналізовано психолого-педагогічну літературу з проблеми економічного виховання в теорії дошкільної педагогіки й з'ясовано, що економічне виховання виступає «як процес формування економічного мислення, розвитку ділових якостей, громадської активності, підприємництва, бачимо, що таке розуміння стосується категорії дітей дошкільного віку» [8, с. 30-34].

В умовах закладу дошкільної освіти визначення економічного виховання ускладнене в міру наявної освітньої мети, що заснована на підготовці дитини до дорослого життя. Дана умова доводить потребу з'ясування такого поняття, як «економічна освіта».

У дослідженні Яроти І. зазначено, що «економічна освіта – це неперервний процес навчання, виховання, розвитку особистості, спрямований на формування системи наукових і практичних уявлень, умінь, ціннісних орієнтацій, поведінки й діяльності, що дозволяють людині активно функціонувати в якості повноправного члена суспільства, відповідального громадянина країни» [20, с. 104].

Своє, не менш вагоме визначення поняттю «економічна освіта» надають Фаловська І., Бортнюк Т.: «це процес і результат засвоєння економічних знань і умінь, формування економічно значущих якостей особистості, економічного мислення та поведінки, включення в соціально-економічні відносини. Економічне мислення як сукупність поглядів і уявлень, способів підходу до оцінки явищ і до прийняття рішень, якими люди керуються в економічній діяльності» [12, с. 95].

До зазначеного Яротою І., Фаловською І., Бортнюк Т., як підтвердження, є слова Дудник Н, у яких вказано, що «елементи початкової економічної освіти дітей в умовах сьогодення слід розглядати як мікрофактор їхньої соціалізації, що має значний вплив на становлення особистості дитини, формує її ставлення до матеріальних і духовних цінностей суспільства. Тому в сучасній науково-педагогічній літературі приділяється значна увага проблемі формування економічної компетенції в дошкільному віці, коли закладаються основи економічного виховання, дітьми набувається первинний досвід елементарних економічних відносин і формується відповідальне ставлення до економіки. Знання та досвід, отримані при знайомстві з основами економіки у цей період, допомагають дітям дошкільного віку

краще зрозуміти та адаптуватися в соціальному середовищі в нових економічних умовах» [7, с. 104].

Безумовно, як зазначено Богдан Т., Найдьон Н. «процес економічної соціалізації ширший порівняно з процесом економічного виховання. Але в більшості випадків дуже важко простежити за тим, що засвоює дитина в процесі спілкування з однолітками, перегляду телебачення, зі спостереження за діяльністю дорослих, та встановити відповідність такої інформації морально-етичним нормам суспільства. Саме тому важливо сформуванню в дітей дошкільного віку елементарний економічний досвід, що стане базою для подальшої успішної економічної соціалізації та економічного виховання» [4, с. 296].

Таким чином виникає необхідність уточнення змісту економічної компетентності. «Під економічною компетентністю дошкільника розуміємо обізнаність дитини з елементарними економічними поняттями, наявність у неї певних економічних знань ціннісного, вартісного, раціонального, споживчого змісту; сформованість елементарних умінь і навичок економічної діяльності» - зазначено Фаловською І. та Бортнюк Т. [12, с. 95]. Науковцями наголошено, що «зміст економічної компетентності найбільш повно висвітлюється в системі завдань національного виховання через формування почуття господаря й господарської відповідальності, підприємливості та ініціативи» (Фаловська І., Бортнюк Т.).

Отже, зазначене у наукових дослідженнях є свідченням того, що економічне виховання дітей дошкільного віку є складовою економічної освіти та передбачає формування певного обсягу знань дітей, що реалізується під час ознайомлення з суспільним довкіллям.

1.2. Зміст економічної компетентності дитини старшого дошкільного віку

Увести дитину дошкільного віку в світ економіки необхідно. Дітей цікавлять дуже багато питань економічного характеру, так як діти є частиною суспільства, вони стикаються із соціальною дійсністю, побутом, на основі чого виникають у них дорослі питання. Найпоширенішими серед них є: потреба - можливість, товар - ціна, робота - заробітна плата, банк - валюта. Тому виникає потреба з'ясувати зміст економічних знань доступний дітям дошкільного віку.

У дослідженні Іванчук С., Бонзареві Н. проаналізовано психолого-педагогічну літературу з проблеми економічного виховання й з'ясовано, що «зміст економічного виховання дошкільників є досить складним та багатоаспектним» [8, с. 30-34].

На думку авторів «згідно з віковими особливостями дітей старшого дошкільного віку, їхнього психічного розвитку, економічне виховання може бути сходиною до формування початкових уявлень про моральні засади економічного буття: чесність, надійність обіцяного, ввічливість, повага до партнера, споживача. Саме на моральних засадах базується поведінка майбутнього споживача, підприємця, бізнесмена» (Іванчук С., Бонзарева Н.).

Фаловська І., Бортнюк Т. під час обґрунтування методики формування економічних компетенцій дітей дошкільного віку зазначено, що «процес розвитку економічної грамотності дітей дошкільного віку розглядається як педагогічно обґрунтована, послідовна і безперервна форма навчання, в ході якої діти опановують сукупністю взаємопов'язаних економічних знань, навичок і відносин» [12, с. 96]. На думку авторів «кінцевим результатом економічної освіти дітей є формування у них економічної компетенції»

Зазначене вище, знайшло своє відображення у дослідженні Дудник Н., де уточнено, що «формування економічної компетенції дітей дошкільного віку є важливим завданням сучасної дошкільної освіти, вирішення якого дозволяє не тільки наближати дитину до реального

дорослого життя, навчати її орієнтуватися в сьогоденні, пробуджувати економічне мислення, давати знання про нові професії та вміння розповісти про них, а й сформувані ділові якості особистості: уміння правильно орієнтуватися в різних життєвих ситуаціях, самостійно, творчо діяти та надалі будувати своє життя більш організовано, розумно, цікаво» [7, с. 106].

Позитив від сформованості економічних знань позначиться, за словами науковця на тому, що «збагачується дитячий словник, починають розвиватися почуття власної гідності, вміння чесно змагатися і не боятися програвати, прагнення доводити розпочате до кінця, здоровий інтерес до грошей» (Дудник Н.).

Коментуючи погляди Н. Грам у дослідженні Фаловська І., Бортнюк Т. розкривають зміст економічної компетенції й вказують, що це «обізнаність дитини з елементарними економічними поняттями, наявність у неї певних економічних знань ціннісного, вартісного, раціонального, споживчого змісту; сформованість елементарних умінь і навичок економічної діяльності» [12, с. 97].

Дудник Н. подає таке трактування змісту економічної компетентності дитини дошкільного віку, як «обізнаність дитини з елементарними економічними поняттями, наявність у неї певних економічних знань ціннісного, вартісного, раціонального, споживчого змісту; сформованість елементарних умінь і навичок економічної діяльності» [7, с. 107]. У додатку А наводимо запропоновані Дудник Н. показники компетенції дитини старшого дошкільного віку в області економіки.

Не менш важливим є уточнення змісту економічних знань що передбачений у освітніх програмах. Так у дослідженні Фера С. зазначено, що «у державних освітніх програмах дітей дошкільного віку ... поняттям «економічне виховання» розглядається у поєднанні з іншими аспектами виховання. Так, у програмі «Дитина» [6] завдання

економічного виховання розв'язуються у поєднанні з трудовим вихованням в рамках розділу «Привчаємось працювати» та в процесі художньої діяльності дітей [13, с. 220].

У Базовому компоненті дошкільної освіти економічне виховання представлено у варіативному складнику за освітнім напрямом «Дитина в соціумі. Соціально-фінансова грамотність» й характеризується такими проявами соціальної компетентності й навичками фінансової грамотності: «здатність дитини усвідомити, хто вона є і як потрібно взаємодіяти з іншими людьми. Це надихає дитину вивчати свої права і обов'язки, планувати бюджет, раціонально використовувати ресурси, заощаджувати, оцінювати наявні можливості, формує розвиток лідерських якостей» [2]. У додатку Б подано зміст складових освітньої лінії.

Отже, узагальнюючи зазначене у науковій літературі, зміст економічної компетентності дитини старшого дошкільного віку визначається:

- сформованістю економічної свідомості дітей та економічного мислення;
- знання елементарних економічних понять (праця, потреби, гроші, бюджет, реклама, банк, вартість, вибір, ціна вибору і ін.);
- розуміння базисних навичок й звичок економічного характеру, необхідних в побуті (наприклад, заощаджувати воду, електрику, раціонально використовувати папір, продукти харчування, дбайливо ставитися до навколишніх речей, містити в чистоті свій одяг і ін.);
- вміти вирішувати найпростіші завдання економічного характеру;
- мати здоровий інтерес до грошей.

1.3. Наукові погляди на особливості формування економічних знань у дітей дошкільного віку

Робота з економічного виховання здійснюється за допомогою різноманітних форм формування знань. Застосування різних форм дає можливість педагогові продемонструвати свою творчу роботу, свою неординарність, і в той же момент, зробити процес економічного пізнання доступним, захоплюючим.

У Базовому компоненті дошкільної освіти, як було зазначено у п.п. 1.2., передбачена освітнім напрямком з економічної освіти, лише уточнюємо, що соціально-фінансова грамотність з проявами соціальної компетентності й навичками фінансової грамотності «формується у предметно-практичній, предметно-ігровій, ігровій з правилами (дидактичні ігри), комунікативній, господарсько-побутовій, пізнавальній діяльності дитини» [2].

На думку Ярити І., «процес економічного виховання реалізується через різноманітні форми його організації, ... заняття, екскурсії, ігри (дидактичні, сюжетно-рольові)» [20, с. 104]. Таке різноманіття використовуваних форм, автор пояснює як можливість реалізації мети економічного виховання «введення дітей у світ елементарних уявлень про економічні процеси та об'єкти, допомогти дітям усвідомити власну значущість для сім'ї й суспільства, вчити розв'язувати проблемні економічні ситуації, використовуючи доступні засоби, вміти обґрунтовувати свої рішення, відчутти відповідальність за свої вчинки, які можуть позитивно або негативно вплинути на економічне становище сім'ї та її самої; формувати економічні знання, системно базуючись на предметно-чуттєвому досвіді та пов'язуючи їх з уже сформованими уявленнями, виховувати інтерес до економічних знань безпосередньо через усі види дитячої діяльності» (Ярита І.).

У дослідженні Богдан Т., Найдзон Н. зазначено, що «основний вид діяльності дошкільників – гра. В зв'язку з цим завдання економічної освіти вирішується через ігрову діяльність, ігрові прийоми, за допомогою яких закладаються основи економічного образу мислення у

дитини – дошкільника, пізнання ним того, який «Я» у світі економічних цінностей і як себе вести в ньому, а також через навчальний процес» [4, с. 297]. Враховуючи зазначене науковцями було визначено: «засобом формування первинних економічних понять дітей старшого дошкільного віку є гра» (Богдан Т., Найдьон Н.). У **додатку В** подано запропоновані авторами вимоги до ігор економічної спрямованості. Богдан Т., Найдьон Н. пропонують використовувати творчі завдання й ситуації економічної спрямованості у різних видах діяльності дітей старшого дошкільного віку: пізнавальній, предметно-практичній, зображувальній, художньо-мовленнєвій, театральній-ігровій.

У дослідження економічного виховання дітей дошкільного віку за кордоном, здійснене Черешнюк О., з'ясовано, що формування економічних знань дітей відбувається на заняттях, у організованій педагогом ігровій діяльності. Цікавим є зазначений автором факт, що «у американських групах при школах актуальними є різні дидактичні ігри зі змістом купівлі-продажу, а також використовується значна кількість завдань із подібним змістом. Дітей постійно тренують у рахунку грошей, пропонуючи при цьому купюри невеликого номіналу» [15; 16, с. 84]. Дане бачення економічного виховання може бути взяте за основу рішення завдання з формування економічних знань дітей дошкільного віку.

Зроблений у дослідженні Сало Л., Манжелій Н. аналіз форм організації освітнього процесу дає їм підстави «стверджувати про те, що найбільш ефективними у процесі економічного виховання є: заняття, екскурсії, проведення дидактичних ігор економічного змісту, мовні логічні завдання, економічні брей-ринги, проведення свят і розваг, зустрічі з цікавими людьми, причетними до економічної сфери» [11, с. 171].

Отже, різноманіття форм є запорукою організації ефективної освітньої роботи з дітьми дошкільного віку з формування економічних

знань. Узагальнимо погляди науковців щодо доцільності форм та зазначено їх: заняття, екскурсії, дидактичні ігри, сюжетно-рольові ігри, творчі завдання й ситуації, читання художніх творів та бесіда за їх змістом.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗНАНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Визначення рівня сформованості економічних знань у дітей старшого дошкільного віку

Для вивчення рівня сформованості економічних знань у дітей старшого дошкільного віку пропонуємо використати діагностичну методику А. Шатовой [17], яка була адаптована під використання у формі опитування. Зазначений інструментарій з метою вивчення рівня сформованості економічних знань можливе використання на початку формування знань, та як моніторинг у кінці навчання для з'ясування ефективності проведеної освітньої роботи.

Діагностику рівня сформованості економічних знань у дітей старшого дошкільного віку проводиться у формі опитування, й має бути організоване у вільний від зайнять час. Вихователь в індивідуальній бесіді проводить опитування кожної дитини окремо, відповіді фіксує на спеціальному заздалегідь роздрукованому бланку, де вказується ім'я, прізвище дитини, її відповідь на запитання під цифрою, відповідної до номера питання. Пропонуємо перелік запитань. Дітям старшого дошкільного віку задаються наступні питання:

1. Чи знаєш ти, що таке гроші?
2. Що таке покупка?
3. Що таке ціна?
4. Що таке скарбничка?
5. Чи є в тебе скарбничка?
6. Навіщо тобі потрібна скарбничка?
7. Як витрачають гроші в родині?
8. Що таке реклама?
9. А які професії ти знаєш?

10. Ким працює твій тато (мама)?
11. Де працює твій тато (мама)?
12. Що він (вона) робить на роботі?
13. Як ти думаєш, навіщо батьки працюють?
14. Коли ти виростеш, ким ти хочеш стати? Чому тобі подобається ця професія?
15. Як ти думаєш хто такі багаті й бідні люди?
16. Якби в тебе були гроші, на що ти б їх витратив?

Відповіді дітей оцінювалися в такий спосіб:

Низький рівень, 1 бал. Діти мають труднощі у поясненні змісту економічних понять, таких як «гроші», «покупка», «ціна», відсутній інтерес до потреб своєї родини, праці батьків, до явищ сучасного соціуму, у неї не виникають питання про навколишні явища соціальної дійсності, у мовленні дітей відсутні економічні слова, мають неповні, помилкові уявленн в галузі економіки.

Середній рівень, 2 бали. Діти мають неповні уявлення про економічні поняття, не завжди можуть пояснити їх, у них відсутній постійний інтерес до потреб своєї родини, праці батьків; наявні в них знання неповні, неконкретні, поверхневі.

Високий рівень, 3 бали. Діти можуть дати пояснення змісту економічних понять; виявляють стійку цікавість до праці батьків, знають місце роботи батьків, мають уявлення про професію батька й матері; у зв'язному мовленні вживають економічні слова й словосполучення; перебувають у позиції активних учасників подій, задають питання економічного змісту й самостійно намагаються знайти на них відповіді; проявляють бажання трудитися, допомагати дорослим і одноліткам у праці, усвідомлено ставляться до виконання трудових дій; вчасно виконують доручення.

Боршуляк Т. у своєму дослідження висвітлює питання моніторингу набутих компетенцій старших дошкільників та подає

зразки протоколів оцінювання рівня знань дітей з економічного виховання та поданий додатковий методичний супровід щодо проведення моніторингового дослідження [5]. Автором підібрано матеріали для забезпечення процесу економічної освіти в закладі дошкільної освіти згідно вимог програми «Українське дошкілля» [3].

Запропонований діагностичний інструментарій допоможе вихователю з'ясувати початковий рівень сформованості економічних знань дитини старшого дошкільного віку та спланувати освітню роботу.

2.2. Специфіка формування економічних знань у дітей старшого дошкільного віку

Мотивація й активізація пізнавальної діяльності дітей, підвищення емоційної активності до економічних знань можлива шляхом застосування різних традиційних і нетрадиційних форм, прийомів і методів з урахуванням психологічних особливостей дітей старшого дошкільного віку. Як відомо з педагогічної літератури, методи виховання - це конкретні шляхи впливу на свідомість, почуття, поведінку дітей для вирішення педагогічних завдань у спільній діяльності (спілкуванні) з вихователем. Найпоширенішим класифікатором методів є той, який підрозділяє їх за джерелами передачі змісту знань, до них належать: словесні, практичні й наочні методи. Враховуючи той факт, що провідною діяльністю дітей дошкільного віку є гра, а вона може мати навчальний характер пропонуємо використовувати її як активний метод формування економічних знань. Серед активних пізнавальних ігор пропонуємо: ігри-подорожі, ігри-змагання, ігри-презентації, ігри-стратегії, бесіди, екскурсії, економічні вікторини. У додатку Д подано класифікацію ігор економічної спрямованості для дітей старшого дошкільного віку. Класифікація має етапний характер.

Використання ігрових і соціо-ігрових технологій допоможе вихователю зробити процес формування знань про економіку найбільш зрозумілим для дітей. Пропонуємо починати з сюжетно-рольових ігор, заснованих на життєвому досвіді дітей та з опорою на знання отримані під час ознайомлення з соціальним довкіллям. Так, граючи в сюжетно-рольову гру «Професії», діти зможуть поглибити знання про зміст праці, про специфіку професій необхідних для життя, під час відтворення трудових процесів дорослих і одночасно отримати знання про економіку. Наприклад, у іграх «Хлібозавод», «Ательє», «Рекламне агентство», «Пункт обміну валюти», «Будівництво будинку», «Вантажоперевезення», «Нова пошта», «Супермаркет», «Аптека», «Лікарня» та інші, можуть бути створені найбільш сприятливі умови для розвитку у дітей інтересу до економічних знань. У дошкільників в ігровій діяльності формуються уявлення про культуру ділових відносин, уточнюються й розширюються знання про одяг, взуття, зачіску ділової людини, стиль спілкування та діалогічне мовлення.

Ще одним, не менш практичним видом гри є сюжетно-дидактична, у якій можливе моделювання реальних життєвих ситуацій: операції купівлі-продажу, виробництво й збут готової продукції й ін. Вбачаємо таке поєднання освітньо-ігрової й реальної діяльності як найбільш ефективне у формуванні економічних знань та більш доступне засвоєння дошкільниками складних економічних знань.

Використання дидактичних ігор «Ким працювати я піду?», «Обмін», «Сімейний бюджет», «У родині зарплата», «Мої покупки», «Підбери вітрини магазинів», «Що із чого виготовлене», «Багатство рідного краю», «Маршрути товарів», «Кредит» та ін. сприятиме уточненню й закріпленню уявлень дітей про світ економічних явищ, термінів, дошкільним зможе отримати нові компетенції, уміння й навички. У додатку **Ж** наведено приклади ігор економічної спрямованості запропоновані й апробовані Левчук О., Богдан Т.,

Найдьон Н. [9; 4]. Автором зазначено, що під час таких ігор діти «дізнаються про те, що таке професія, праця, товар, гроші. Здійснюючи багато дій в іграх і вправах, дитина закріплює важливі соціально-економічні знання в цікавій для себе формі. Ці ігри дають змогу зробити економіку зрозумілою для дошкільників, забезпечують органічне практичне входження дітей в економічні відносини» (Левчук О.).

Ще однією продуктивною формою пізнавальної діяльності є освітня діяльність у формі ігрових ситуацій. У безперервній освітній діяльності, яка має інтегрований характер, можна формувати економічну свідомість дошкільника під час реалізації завдань з формування математичних уявлень дітей старшого дошкільного віку. Наприклад, під час вивчення теми розподілу цілого на частини (закріплення вміння ділити круг й квадрат на рівні частини, порівнювати їх і називати), з дітьми можна розглянути статтю витрат і доходів сімейного бюджету (покупка / заробітна плата), витрати й доходи на виробництво (матеріал, оплата праці / прибуток), витрати й доходи малого бізнесу (товар, оплата праці / прибуток)тощо. На прикладі цілого круга, діти побачать, що таке ціла частина місячного доходу.

У **додатку 3** подано запропоновані Богдан Т., Найдьон Н. творчі завдання й ситуації економічної спрямованості для використання у роботі з дітьми старшого дошкільного віку в різних видах діяльності [4, с. 297-299].

При вивченні нових тем і при закріпленні старих доречним також є використання елементів теорії рішення винахідницьких завдань (ТРВЗ). Дошкільники у пошуковій роботі зможуть визначити різні потреби людини, тварин, рослин, використовуючи морфологічні таблиці, фантастичні гіпотези, навчатись доводити свою точку зору, ґрунтуючись і на особистому досвіді, отриманому в дослідницької діяльності.

Щодо закріпленні отриманих знань пропонуємо використовувати практичні заняття. Прикладом може бути закріпленні вивченого про рекламу, так діти можуть спробувати себе у ролі рекламодавця та розробити рекламу обраного товару, підкреслюючи їх привабливий зовнішній вигляд, багатофункціональність, переваги. Креативність у такій роботі можна проявляти пропонуючи дітям придумати рекламу для речей які вже були у вживанні, що мають не дуже привабливий вид, придумти рекламу про те, як по-іншому можна використовувати ці речі в житті.

Для розвитку креативного мислення, діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку, розвиток вміння міркувати пропонуємо використовувати інтерактивний метод, як: «За й проти», «Що можна робити...?», у ході такої роботи пропонується вирішувати проблему із двох боків: за й проти або усвідомити поліфункціональні властивості запропонованих предметів. Наприклад, «Уявіть, як ще можна використовувати олівець?».

Сучасні освітні технології, такі як інформаційно-комунікативні технології й метод проектів теж можливі у використанні, так у досвіді роботи щодо «розвитку елементарної математичної компетентності та початкових економічних знань дошкільників засобами інформаційно-комунікативних технологій» представленого Авдалян Т., розкрита «ідея інтеграції логіко-математичного та економічного розвитку дошкільнят заснована на тому, що в процесі освоєння економічних уявлень «затребувані» різноманітні математичні дії (рахунок, вимір, обчислення); а також створюються проблемні ситуації, для вирішення яких діти прагнуть встановлювати різноманітні відносини (кількісні, розмірні і т.п.), аналізувати умову, міркувати» [1]. У додатку К наведено структуру занять на кожному етапі формування економічної поінформованості та принципи організації освітньої роботи з формування економічних знань дітей.

Отже, використання різних видів ігрової діяльності допоможе створити образно-ігрове середовище сприятливе для розвитку пізнавальних здібностей дитини. У процесі спеціально організованої ігрової діяльності у дітей старшого дошкільного віку сформуються важливі особистісні якості як уміння чесно грати, змагатися, радіти успіхам інших, достойно програвати, збагатити словник «економічною» термінологією, одержати навичку мовленнєвого спілкування, почуття власної гідності, відповідальності, прагнення доводити справа до кінця, здоровий інтерес до грошей, усвідомлення правил їх чесного отримання.

Визначена специфіка формування економічних знань у дітей старшого дошкільного віку ґрунтується на інтегрованому підході формування знань і умінь у поєднанні з вирішенням освітніх завдань ознайомлення з суспільним довіллям, формуванням елементарних математичних знань, розвиток діалогічного мовлення та збагачення словникового запасу дітей старшого дошкільного віку.

2.3. Рекомендації щодо створення предметно-розвивального середовища для формування економічних знань дітей

Створення у закладі дошкільної освіти відповідного предметно-розвивального середовища, яке поєднує досвід дитини із економічною освітою, є необхідним компонентом для формування економічних знань у дітей дошкільного віку. Так, сіре й одноманітне предметне середовище народжує психологію інфантильної особистості, не спонукає думку, уяву, бажання взаємодіяти з подібним середовищем, необхідно створити сприятливе розвивальне середовище, яке стимулюватиме розвиток дитини, дозволить їй проявляти самостійність, затверджуючи себе як активного творця.

Розвивальне середовище в групі повинне будуватися з урахуванням сучасних тенденцій в економічному розвитку країни,

містити центри для здійснення економічного виховання дітей дошкільного віку.

Центри для здійснення економічного виховання дітей дошкільного віку пропонуємо планувати за такими напрямками: пізнавально-інтелектуального розвитку, сюжетно-рольових ігор, художньо-театральний, познавательно-практичний, конструктивний, фізкультурний.

До структурних компонентів центру пізнавально-інтелектуального розвитку повинно входити: посібники, дидактичні ігри, розвивальні ігри, настільно-друковані ігри.

Даний центр сприятиме формуванню пізнавального інтересу дітей старшого дошкільного віку до діяльного пізнання навколишнього світу й спрямований на розширення уявлень дітей про процеси створення предметів рукотворного світу; про професії людей, пов'язаних з їхнім створенням; про інструменти, використовувані ними для роботи; про підприємствах країни, виробленої ними продукції. У даному центрі в дітей формуються уявлення про навколишній світ предметів, їх властивості, призначення, розвиватимуться навички дбайливого ставлення до предметів, ощадливі витраті матеріалу, безпечного поводження з предметами побутової техніки, збагатяться знання про предмети, що дозволяють зберегти своє здоров'я.

До структурних компонентів конструктивного центру можна віднести: моделі готових будівель, великий і середній будівельний матеріал, виготовлений з дерева, пластику тощо.

Зазначений центр необхідно розташувати недалеко від ігрового, що сприяє переходу конструювання в сюжетно-рольову гру. У процесі конструювання дошкільники збагатять знання про будівельні професії, будівельну техніку, у дітей розів'ється інтерес до різних будівель. Діти засвоять такі економічні поняття, як властивості і якості предметів,

ощадлива витрата матеріалу, дбайливе відношення до знарядь праці, уміння доводити почату справу до кінця.

Структурні компоненти центру пізнавально-практичної діяльності: кімнатні рослини й предмети догляду за ними, міні-город, необхідний реманент для роботи, домашні тварини й предмети для догляду, наочні посібники.

Даний центр сприяє закріпленню отриманих теоретичних знань на практиці, допоможе виховати якості майбутнього підприємця: відповідальність, працьовитість, хазяйновитість, ощадливість, уміння взаємодіяти. Закріпить уявлення дітей про те, що їжа, повітря, вода, тепло, світло - головні умови підтримки життя людей і всіх живих організмів. Необхідно показати дітям, що джерела їжі, води, тепла, світла не необмежені й націлити дітей на дбайливе відношення до них; природа - це первинне джерело й головний засіб існування людей.

Найбільшим центром є центр сюжетно-рольових ігор, його потрібно організувати із серій взаємозалежних міні-ігрових тем.

Тема з основ безпеки є фундаментом для формування уявлень про професії людей, що забезпечують нашу безпеку. Мають бути підібрані атрибути до ігор, які, допоможуть у роботі з дітьми по закріпленню уявлень про правила безпечної поведінки у навколишньому світі (будинку, в побуту, на роботі, на вулиці, у лісі, в непередбаченій ситуації).

Ігри та темою «Родина» допоможуть дітям засвоїти такі економічні поняття як економіка, домашнє господарство, а також сформувані знання про наступне: чи можна обійтися людям без домашнього господарства; які потреби в людей задовольняються за допомогою наступних основних частин домашнього господарства: квартири, меблів, предметів побуту, кухні, саду городу, дачі; яка роль дітей у веденні домашнього господарства, і що конкретно вони можуть зробити.

Тема «Ми й економіка» допоможе дітям зрозуміти, що гроші в першу чергу є засобом обміну, покупки, платежу. Гроші потрібні для задоволення потреб, бажань і потреб людини в умовах ринкових відносин.

Тема «Наші потреби» сприятиме збагаченню знань дітей про працівників легкої промисловості, формуванню уявлень про потреби людини, вихованню дбайливого й розумного відношення до навколишнього предметного світу. На базі «Салону краси» можна провести сюжетно-рольові ігри: «Перукарня», «Візажист», «Конкурс краси» і ін. під час такої роботи вирішуються наступні економічні завдання: формування знань про потреби людини, ознайомлення із професіями й знаряддями праці, взаємозв'язки між представниками різних професій тощо. При цьому необхідно дати дитині свободу вибору гри, можливість «подорожувати» з одного блоку в іншій, ставати членом однієї або декількох ігор одночасно. Це дозволить їй самостійно усвідомлено вибрати свою або свої сфери діяльності, познайомитися з нормами й принципами, яким потрібно слідувати при виконанні тієї або іншої гри.

Художньо-театральний центр передбачає наявність у групі матеріалів для художньої діяльності, добутоків художньої літератури, різних видів театру.

Театр допоможе озброїти дітей знаннями про культуру людини, закласти основи емоційно-позитивного ставлення один до одного й людям, що оточують її, сформувати етичні уявлення й навички культурної поведінки.

Таким чином, створення предметно-розвивального середовища для формування економічних знань дітей старшого дошкільного віку багато в чому залежить від уміння педагогів творчо підходити до організації життя дітей в умовах закладу дошкільної освіти. Вирішення такого завдання багато в чому сприяє інтегрованому розгляданню

проблеми економічного виховання дітей в різноманітних видах діяльності й поєднувати досвід та знання дітей, який вони отримали під час інших освітніх напрямків: суспільне довілля, математика, художньо-мовленнєва діяльність, конструювання та ін.

ВИСНОВКИ

У ході реалізації мети дослідження, науково обґрунтовано особливості формування економічних знань у дітей старшого дошкільного віку, було зроблено такі висновки:

1. Розкрито теоретичні основи формування економічних знань у дітей дошкільного віку й з'ясовано, що економічне виховання дітей дошкільного віку є складовою економічної освіти та передбачає формування певного обсягу знань дітей, що реалізується під час ознайомлення з суспільним довкіллям.

Зміст економічної компетентності дитини старшого дошкільного віку визначається: сформованістю економічної свідомості дітей та економічного мислення; знання елементарних економічних понять; розуміння базисних навичок й звичок економічного характеру, необхідних в побуті; віти вирішувати найпростіші завдання економічного характеру; мати здоровий інтерес до грошей.

Проаналізувавши наукові погляди на особливості формування економічних знань у дітей дошкільного віку, з'ясовано, що різноманіття форм є запорукою організації ефективної освітньої роботи з дітьми дошкільного віку з формування економічних знань. Узагальнимо погляди науковців щодо доцільності форм та зазначено їх: заняття, екскурсії, дидактичні ігри, сюжетно-рольові ігри, творчі завдання й ситуації, читання художніх творів та бесіда за їх змістом.

2. Дібрано інструментарій для виявлення рівня сформованості економічних знань у дітей старшого дошкільного віку. Пропонуємо використовувати діагностичну методику А. Шатовой, яка була нами адаптована під використання у формі опитування, передбачає виявлення рівнів: високий, середній, низький. Зазначений інструментарій з метою вивчення рівня сформованості економічних знань можна використовувати на початку формування знань, та як моніторинг у кінці навчання для з'ясування ефективності проведеної освітньої роботи.

3. Схарактеризовано специфіку формування економічних знань у дітей старшого дошкільного віку й уточнено, що використання різних видів ігрової діяльності допоможе створити образно-ігрове середовище сприятливе для розвитку пізнавальних здібностей дитини. У процесі спеціально організованої ігрової діяльності у дітей старшого дошкільного віку сформуються важливі особистісні якості як уміння чесно грати, змагатися, радіти успіхам інших, достойно програвати, збагатити словник «економічною» термінологією, одержати навичку мовленнєвого спілкування, почуття власної гідності, відповідальності, прагнення доводити справа до кінця, здоровий інтерес до грошей, усвідомлення правил їх чесного отримання.

Визначена специфіка формування економічних знань у дітей старшого дошкільного віку ґрунтується на інтегрованому підході формування знань і умінь у поєднанні з вирішенням освітніх завдань ознайомлення з суспільним довкіллям, формуванням елементарних математичних знань, розвиток діалогічного мовлення та збагачення словникового запасу дітей старшого дошкільного віку.

4. Розроблено рекомендації щодо створення предметно-розвивального середовища для формування економічних знань дітей. Створення у закладі дошкільної освіти відповідного предметно-розвивального середовища, яке поєднує досвід дитини із економічною освітою, є необхідним компонентом для формування економічних знань у дітей дошкільного віку. Центри для здійснення економічного виховання дітей дошкільного віку пропонуємо планувати за такими напрямками: пізнавально-інтелектуального розвитку, сюжетно-рольових ігор, художньо-театральний, познавательно-практичний, конструктивний, фізкультурний. Кожен з напрямків має свою специфічну наповнюваність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдалян Т.С. Розвитку елементарної математичної компетентності та початкових економічних знань дошкільників засобами інформаційно-комунікативних технологій. Запоріжжя, 2017. 42 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція та поради для організації освітнього процесу. Практика управління дошкільним закладом. Січень, 2021. URL: <https://ezavdnz.mcfr.ua/book?bid=37876>.
3. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». / за заг.ред О.В. Низковської. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 256 с.
4. Богдан Т.М., Найдьон Н.В. Формування економічного досвіду старших дошкільників. Вісник. №125. С. 296-299.
5. Боршуляк Т. М. Економічне виховання дітей дошкільного віку: моніторинг компетенцій. Кам'янець-Подільськ, 2016. 80 с.
6. Дитина. Освітня програма для дітей від 2 до 7 років. / наук. кер. проекту В.О.Огнев'юк; авт.кол. Г.В.Беленька, О.Л.Богініч, Н.І.Богданець-Білокаленко (та ін.). К: Київ.ун-т ім. Б.Грінчека, 2020. 304 с.
7. Дудник Н. Формування економічної компетенції дошкільників як психолого-педагогічна проблема. Збірник наукових праць. Частина 3, 2014. С. 103-109.
8. Іванчук С.А., Бонзарева Н.С. Проблема економічного виховання в теорії дошкільної педагогіки. *Молодий вчений*. 2017, № 10.1. С. 30-34. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/10.1/8.pdf>.
9. Левчук О.В. Формування економічної свідомості дітей дошкільного віку. Костопіль, 2019. 92 с.
10. Програми розвитку дітей. Сайт МОН України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>.

11. Сало Л. В., Манжелій Н.М. Форми і методи економічного виховання дітей дошкільного віку. С.169-173. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15541/1/39.pdf>.
12. Фаловська І., Бортнюк Т. Методика формування економічних компетенцій дітей дошкільного віку як запорука фінансового благополуччя. Педагогічний часопис Волині. 2018, №2(9). С. 93-99.
13. Фера С. Соціально-психологічні особливості та сучасний стан реалізації економічної соціалізації дітей в дошкільному навчальному закладі. Науковий вісник мну імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки. 2016, № 1 (16), травень. С. 219-224.
14. Фесюкова Л.Б. Соціально – економічне виховання дошкільнят. Х. : Веста: Видво «Ранок», 2008. 104 с.
15. Черешнюк О. Виховання ощадливості в системі економічного розвитку дошкільників як психолого-педагогічна проблема. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017, № 6 (70). С. 227-236. URL: <https://pedscience.sspu.sumy.ua/wp-content/uploads/2018/03/23-1.pdf>.
16. Черешнюк О. Економічне виховання дітей дошкільного віку за кордоном. Нова педагогічна думка. 2017. № 4 (92). С. 82-85.
17. Шатова А. Д. Экономическое воспитание дошкольников. М.: Педагогическое общество России, 2005. – 256 с.
18. Шевцова О.А. 745 ігор для дошкільників. Х. : Вид.група «Основа», 2010. 366 с.
19. Я у світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років/ наук.кер. О.Л. Кононко; авт.колект.: О.П.Аксьонова, А.М. Аніщук, Л.В. Артемова (та ін.). К.: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.
20. Ярита І.І. Інноваційні аспекти економічної освіти дошкільнят. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2012, № 22 (257). Ч. IV. С.99-105.
21. Цюпак І.М., Молоз В.О. Обґрунтування специфіки формування економічних знань у дітей старшого дошкільного віку. *Actual trends of*

modern scientific research: зб. статей ІХ міжнар. науково-практ. конф., м. Мюнхен, Германія, 9-11 травня 2021 р. Мюнхен, 2021.

ДОДАТКИ

Додаток А

Показники компетенції дитини старшого дошкільного віку в області економіки (за Дудник Н.)

Дитина старшого дошкільного віку має уявлення:

- про першочергові потреби людини (їжа, вода, житло, безпека тощо);
- про особисті потреби самої дитини, оточуючих людей, рослин, тварин, птахів; про основні ресурси та їх обмеженість;
- чому людина не може мати все, що бажає;
- чому необхідно робити вибір;
- для чого людям потрібні гроші;
- що значить дорого чи дешево;
- про бюджет сім'ї (доходи і витрати);
- про працю дорослих: кожна людина повинна працювати на роботі і вдома;
- чому потрібні всі види праці;
- чому необхідні і корисні різні продукти і страви;
- про правила культури поведінки.

Дитина старшого дошкільного віку має уміння:

- визначати першочергові потреби своєї сім'ї;
- пояснити причину існування обмеженості;
- робити вибір;
- порівнювати і оцінювати товари (якість, ціна);
- співвідносити потреби і можливості сім'ї;
- вибирати товари у відповідному магазині;
- орієнтуватися в світі товарів за допомогою реклами;
- визначати предмети і засоби праці;
- пояснити результати праці людей різних професій (товар або послуга).

Дитина старшого дошкільного віку має розуміння того, що:

- людина повинна постійно працювати (на роботі і вдома);
- людина не може мати все, що хоче;
- при здійсненні вибору від чогось треба відмовитися;
- економія і ощадливість необхідні як в родині, так і в закладі;
- природа має дари, які віддає людям (красу, дармових блага, природні ресурси) і що до неї треба ставитися дбайливо

Освітній напрям «Дитина в соціумі. Соціально-фінансова грамотність»

Прояв соціальної компетентності й навичок фінансової грамотності означає здатність дитини усвідомити, хто вона є і як потрібно взаємодіяти з іншими людьми. Це надихає дитину вивчати свої права і обов'язки, планувати бюджет, раціонально використовувати ресурси, заощаджувати, оцінювати наявні можливості, формує розвиток лідерських якостей.

Формується у предметно-практичній, предметно-ігровій, ігровій з правилами (дидактичні ігри), комунікативній, господарсько-побутовій, пізнавальній діяльності дитини.

Емоційно-ціннісне ставлення: має інтерес до дослідження соціально-фінансових взаємозв'язків, виявляє інтерес до грошей. Мотивована на цінності відповідального (бережливого) ставлення до себе, до інших людей та природного оточення, цінує і захищає як матеріальні, так і нематеріальні цінності. Має пізнавальну потребу у використанні грошових коштів. Виявляє повагу до соціальних та природних ресурсів, емоційно реагує на нецільове використання природних ресурсів, демонструє інтерес до світу фінансів, визначає ціннісну перевагу у виборі заощаджувати над витрачанням тощо.

Сформованість знань: має особистісне розуміння соціально-фінансових взаємозв'язків, має уявлення про планування бюджету в родині, демонструє сформованість уявлень про заощадження. Правильно називає та аналізує витрати, знає походження та назви грошових одиниць. Свідомо використовує доступні ресурси. Встановлює залежності між витратами та грошовими коштами, усвідомлює важливість ощадливості, практичності, дбайливості. Розуміє необхідність заощаджувати.

Навички: здатна брати участь у плануванні бюджету родини, дотримується економічно доцільної поведінки, культури споживання доступних ресурсів, раціонально використовує кошти та виявляє вміння помірковано їх витратити. Може вибирати між витрачанням та заощадженням грошових коштів. Самостійно (у присутності або із незначною допомогою дорослого) робить невеликі покупки, вміє планувати власний бюджет.

Участь батьків

Підтримка батьками процесу формування соціальної компетентності й навичок соціальної та фінансової грамотності у дитини може відбуватися шляхом:

- спонукання дитини до більшого самопізнання і впевненості у собі, власних можливостях;

- використання різних виховних дій з метою навчання дитини цінувати і захищати матеріальні та нематеріальні цінності, виховання заощадливості;

- залучення дітей до планування витрат, сімейного бюджетування як засобу формування свідомого і відповідального ставлення до фінансів;

- проведення розмов, бесід, спрямованих на розвиток дитячої соціальної і фінансової ініціативності та лідерських якостей.

**Вимоги до ігор економічної спрямованості (за Богдан Т.,
Найдьон Н.)**

– ігри економічної спрямованості повинні бути тим полігоном, на якому діти відпрацьовують елементарну економічну діяльність, розвивають власні морально-економічні якості, збагачують первинний економічний досвід;

– необхідно дотримуватись поетапності впровадження ігор економічної спрямованості у навчально-виховний процес: на першому етапі впроваджувати дидактичні ігри, спрямовані на формування елементарних економічних понять, на другому – ситуативні, орієнтовані на засвоєння найтипівіших способів соціально-економічної поведінки, на третьому – сюжетно-рольові, зокрема ігри-стратегії, для збагачення досвіду дій у різноманітних соціально-економічних ситуаціях;

– необхідно пам'ятати, що для проведення гри економічної спрямованості необхідна термінологічна підтримка, ключові економічні поняття гри повинні бути знайомі дітям;

– у процесі ігор важливою є робота, спрямована на формування й закріплення знань з економічної сфери, але особливої значущості набуває процес формування якостей, ставлень, цінностей. Це обумовлено тим, що сформований ціннісно-мотиваційний компонент є призмою, через яку дитина стане розглядати, оцінювати соціально-економічну сферу життя та на цій основі набувати економічний досвід;

– сюжети ігор повинні бути максимально наближені до інтересів дітей. В основу мають бути покладені реальні ситуації, з якими діти стикаються кожного дня в повсякденному житті;

– ігри повинні надавати дітям можливість виконувати різні соціально-економічні ролі та оцінювати одну й ту саму ситуацію з різних позицій (покупець – продавець, касир – клієнт банку тощо);

– вихователів не потрібно брати на себе провідну роль у процесі ігор-стратегій. Необхідно надати дітям можливість робити помилки, знаходити їх, виправляти та, як результат, збагачувати власний досвід;

– у процесі гри-стратегії важливо не мінімізувати проблеми. Розглянуті суперечливі та конфліктні соціально-моральні ситуації сприятимуть формуванню морально-економічних якостей дитини;

– необхідно пам'ятати, що морально-економічні якості формуються не лише в штучно створених ігрових ситуаціях. Вихователь повинен використовувати з цією метою й природні соціально-економічні ситуації, які можуть з'являтися щодня (відмова дитини прибрати за собою речі, псування книг, конфлікт через іграшку тощо);

– вихователів необхідно пам'ятати, що процес економічного виховання повинен гармонійно вписуватись у загальний навчально-виховний процес.

Класифікація ігор економічної спрямованості для дітей старшого дошкільного віку

ЕТАПИ	ФУНКЦІЇ ГРИ	ІГРИ
Перший етап: дидактична гра	Формувати знання економічної спрямованості.	
Гра-узагальнення	Розкрити на вербальному рівні зміст складних економічних понять, згрупувавши прості.	«Усе це економіка», «Бізнес», «Рекламна агенція»
Гра-діалог	Розкрити зміст економічних понять через складання запитів та відповідей.	«Діалог товарів», «Будинок побуту», «Виставка-продаж», «Лікувальний центр», «Покупець-продавець»
Гра-ярмарок	Розкрити зміст економічних понять через творчий опис.	«Крамниця бізнесмена», «Зустріч товарів», «Економічний ярмарок»
Економічне лото	Розкрити взаємозв'язок та взаємозалежність між різними економічними поняттями.	«Що потрібно тварині», «Що потрібно рослині», «Які інструменти потрібні для праці», «Чарівні помічники»
Економічні пазли	Розкрити на вербальному рівні зміст складних економічних понять через групування простіших.	«Складові економіки», «Кожна праця – почесна», «Що потрібно для обіду», «Маршрути товарів»
Економічна майстерня	Розкрити функції різних предметів та знайти способи їх використання за новим призначенням.	«Будинок для рибки», «Чайний сервіз», «Торгівельний комплекс», «Для бізнесмена-початківця», «Побудуємо дім», «Копілка»
Другий етап: ситуативна гра	Формування різних способів поведінки у певній економічній ситуації.	
Активне включення	Знайти оптимальний вихід у певній ситуації	«Оціни вчинок», «Чому плакала гривня»

	або правильне розв'язання економічної задачі.	
Гра-альтернатива	Знайти економічний компроміс або обрати найоптимальніший вихід у конкретній економічній ситуації.	«Ощадливі та економні», «Економно витрачай гроші»
Гра-експеримент	Знайти оптимальне рішення методом спроб та помилок.	«Який товар вигідно купувати?», «Посуд для Попелюшки», «Що коштує дорожче?», «Маршрут товару», «Як зробити краще та швидше?»
Третій етап: рольова гра	Застосування здобутих знань у різних ситуаціях.	
Гра-презентація	Презентувати власний (груповий, колективний) проект з виконанням різних соціально-економічних ролей та розкрити економічні відносини та процеси.	«Реклама», «Маленький бізнесмен», «Бартер».
Економічна театралізація	Виконання соціально-економічних ролей у змінних умовах.	«У тролейбусі», «Театр ввічливості», «Кожен дім господарем гарний», «Будь обережним»
Гра-змагання	Визначення найкращого знавця соціально-економічних ролей та процесів.	«Найкращий продавець», «Відкриємо власну справу», «Колесо успіху», «Економічна рибалка»
Гра-стратегія	Використання засвоєних знань у змінних економічних ситуаціях. Узгодження власної діяльності з іншими. Швидка реакція на зміну обставин.	«Виліт до космосу», «Подорож до іншого міста», «Мандрівка до великого міста», «Будівельники»

Ігри економічної спрямованості

“Види витрат”. Мета: навчити дітей визначати вид витрат, на перше місце ставлячи основні витрати; розвивати вміння аналізувати, робити висновки.

Хід гри. Вихователь пропонує дітям серед карток із зображенням обрати ті, зображення яких є основними витратами будь-якої людини.

Матеріал: картки із зображенням театру, хліба, помешкання (дому), дитячого садочку, меблів, іграшок, цукерок тощо.

“Гроші – ціна”. Мета: ознайомити дітей із взаємозалежністю якості товару та його ціни; учити дітей співвідносити якість із ціною; розвивати вміння аналізувати, робити висновки.

Хід гри. Ця гра має декілька варіантів: 1) вихователь пропонує дітям зробити покупки, обираючи найдешевші товари, але з найкращою якістю; 2) вихователь пропонує написати цінники для продажу різних товарів – діти повинні проаналізувати якість товару та, відповідно до цього, визначити вартість товару; 3) скласти перелік найкращих та найкорисніших товарів, які можна купити на конкретну суму грошей.

Матеріал: картки-гроші, різні товари (іграшки різної якості: старі, нові, м'які, електричні тощо; книжки різного обсягу, одяг тощо).

“Покупки”. Мета: закріпити знання дітей про будову супермаркету, розвивати аналітичне мислення, кмітливість.

Хід гри. Вихователь пропонує дітям для ігри в супермаркет розташувати полицки з товаром за спільними характеристиками – зробити відділи товарів (молочні продукти, іграшки, одяг, канцелярські товари, фрукти тощо). Після цього дітям пропонується обрати найкоротший шлях до якогось із товарів. Як результат: діти можуть переставити полицки чи товари, для того щоб було зручніше знаходити потрібну річ.

“Банк”. Мета: закріпити знання дітей про діяльність банку, розширити кругозір, розвивати мислення, формувати вміння рахувати, порівнювати, аналізувати.

Хід гри. Діти, ознайомлені з діяльністю банку, можуть виконувати наступні банківські операції: знімання грошей з картки, обмін валют, оплата комунальних послуг, оплата за дитячий садок, обмін старих купюр на нові. Діти розподіляють ролі між собою: декілька дітей стають касирами, інші – відвідувачами банку. Гра може повторюватися декілька разів зі зміною ролей.

“Якість товарів”. Мета: закріпити знання дітей про взаємозалежність якості товару та його ціни; учити дітей співвідносити якість із ціною; розвивати вміння аналізувати, робити висновки; виховувати дбайливе ставлення до речей.

Хід заняття. Вихователь пропонує обрати предмети, які, на думку дітей, не дуже добре виглядають, тому й їх ціна має бути низькою. Це

можуть бути зламані іграшки, книжки з відірваною сторінкою. Дітям дається завдання покращити зовнішній вигляд цих речей, отже, і їх вартість.

“Корисна річ”. Мета: закріпити знання дітей про товар, виховувати дбайливе ставлення до предметів; розвивати фантазію, уміння аналізувати.

Хід заняття. Вихователь пропонує дітям уважно роздивитися запропонований предмет (олівець, книжка, подушка, ложка тощо) та визначити його основне функціональне призначення. Після цього діти намагаються придумати якомога більше способів використання цього предмету.

“Впізнай професію”. Мета: закріпити знання дітей про професії людей, розвивати кмітливість, увагу, спостережливість.

Хід гри. 1) Діти зображують за допомогою пантоміми людей різних професій. 2) Кожен з дітей загадує собі професію. Після починає розповідати про себе. Наприклад: я варю суп, готую печиво, годую дітей – хто я? Діти намагаються впізнати професію.

“Послуги”. Мета: закріпити знання дітей про види послуг, розвивати кмітливість, увагу, спостережливість; виховувати ввічливість.

Хід гри. Діти розподіляються на групи, кожна з яких стає одним із закладів: “банк”, “перукарня”, “лікарня”, “пошта” тощо. Діти докладно розповідають про види послуг, які вони можуть надати в своєму закладі.

«Розкладіть товар» Мета: вчити дітей класифікувати предмети за спільними ознаками; закріплювати знання малят про різновиди торгових об’єктів.

Хід гри. Перед дитиною розкладають кілька картинок із зображенням предметів, що можуть бути товаром у різних крамницях.

Завдання 1. Розкласти картинки на групи, в яких предмети поєднано за спільним призначенням. Дати назви крамницям, які можуть взяти для продажу даний товар, наприклад: «Молоко», «Хліб», «Іграшки», «Одяг» тощо.

Завдання 2. Згруповуючи картинки, не потрібно диференціювати предмети за спільними ознаками, а запропонувати свої варіанти їх сполучення.

Наприклад, «Гастроном», «Дитячий світ», «М’ясо — молоко», «Садовина та городина» тощо.

«Ми - художники» Мета: закріпити знання дітей про рекламу; розвивати у них естетичні почуття й художній смак; учити встановлювати взаємозв’язок між рекламою та успіхом у торговельних стосунках «продавець — покупець».

Хід гри. Кожному учасникові гри, «художнику- оформлювачу» (їх може бути 2-3), дається завдання — зробити рекламу своїй крамниці. Решта дітей оцінюють роботу тих, хто грається, наприкінці визначають переможців.

Варіант 1. Кожен учасник гри одержує певну кількість кольорових силуетів різних предметів, які можуть бути товаром крамниць певного виду («Іграшки», «Квіти», «Хліб», «Молоко» тощо).

Варіант 2. Із загальної кількості силуетів необхідно вибрати тільки ті, які потрібні для складання реклами «своєї» крамниці.

«Чия праця є важливішою?» Мета: закріпити знання дітей про джерела грошових прибутків; вчити диференціювати види трудової діяльності людини відповідно до їхньої цільової спрямованості.

Хід гри. Дитині пропонується декілька картинок із зображенням різних дій дорослих людей: чоловік спить; лікар слухає хворого; продавець обслуговує покупця; жінка пере білизну; чоловік копає яму для саджання дерева і т.д..

Завдання 1. Згрупувати ті картинки, на яких зображені дії, що пояснюються як суспільно корисна праця та оплачуються (лікар слухає пацієнта, продавець відпускає товар покупцеві).

Завдання 2. Згрупувати ті картинки, на яких зображені дії людини, які мають подвійну функцію. Наприклад, жінка пере білизну — це може бути і мама, і працівниця пральні; чоловік копає землю — це може бути і тато, і садівник.

«Ощадливі й економні» Мета: розширити та уточнити знання дітей про гроші, їх призначення та використання. Виховувати ощадливість і економність.

Правила гри. Кількість товару повинна відповідати кількості грошей. Купити товар можна лише тоді, коли загадаєш про нього загадку, прочитаєш вірш чи розповіси приказку або прислів'я.

Хід гри. Дітям дають купюри. Вони ідуть до крамниці і купують товар згідно з правилами гри. Поглибленню економічних знань дітей найліпше сприяють різні види ігор, що містять чітко визначену ціль, передбачають розподіл обов'язків між дітьми та спільну покрокову реалізацію мети.

«Умілі руки». Мета: виховувати дбайливе ставлення до предметів, виготовлення яких потребує копіткої праці різних за фахом людей; учити раціонально використовувати речі, що були в ужитку.

Хід гри. Дітей розподіляють на дві команди по 5-6 осіб. Вихователь називає або показує будь-який предмет і пропонує розповісти про його призначення. Після цього дітям дається завдання придумати, як ще можна використати його в дещо зміненому або в тому ж стані, проте за умови, що він вже застарілий й не може бути використаний за своїм призначенням.

«Кордон». Мета: закріпити знання дітей про експорт та імпорт товарів.

Хід заняття. Діти розподіляються на дві групи, дві країни. Кожна країна має свою назву й отримує різні товари. Після вихователь звертається до однієї з країн: «Експорт книжок до іншої країни», інша

країна повинна отримати книжки та відповіді: “Дякуємо за імпортовані книжки”. Таким чином здійснюється обмін товарами між країнами.

Такі ігри сприяють:

- усвідомленню суспільних відносин;
- формуванню економічного досвіду;

Навчають:

- планувати дії;
- передбачати можливі наслідки;

Розвивають:

- самоконтроль;
- вміння взаємодіяти та колективно мислити.

Система роботи з економічного виховання сприяє формуванню в кожної дитини економічного мислення, вміння орієнтуватись у нестандартних ситуаціях, проявляти ініціативу та самостійність, бути в майбутньому активними та свідомими учасниками соціально-економічних відносин. Набуття первинного економічного досвіду є підґрунтям для подальшого самостійного його збагачення.

Творчі завдання й ситуації економічної спрямованості для використання у роботі з дітьми старшого дошкільного віку

Пізнавальна діяльність

1. Простежте зміни, які відбуваються з рослиною без тепла, води, світла.
2. Спробуйте зовсім не дихати.
3. Змочіть край смужки паперу. Простежте, як відбувається намокання по волокнах.
4. Роздивіться уважно грошові купюри 2 грн., 5 грн. та 10 грн. Спробуйте визначити, чим вони відрізняються та що між ними спільного.
5. Людям яких професій для роботи необхідна вода? Назвіть для чого саме необхідна вода.

Предметно-практична діяльність

1. Визначити способи використання запропонованих предметів праці: молоток, лобзик, пила.
2. Продемонструвати способи дії із запропонованими предметами: мітла, совок, відро, ганчірка тощо.
3. Визначити послідовність прибирання житла.
4. Визначити набір речей, необхідних для прибирання житла, подвір'я, спортивно зали, садочка тощо.
5. Визначити набір речей, необхідних для прибирання майданчика на вулиці влітку, восени, взимку, після дощу тощо.

Зображувальна діяльність

1. Намалюйте рослину (тварину), у якої немає ніяких потреб. На кого буде схожа ця рослина (тварина)? Де вона ростиме (мешкатиме)?
2. Намалюйте рекламу вашого підприємства. Що ви зобразите на рекламі? Чому? Який колір ви використаєте? Чому ваша реклама повинна бути намальована саме у таких кольорах?
3. Намалюйте план вашого майбутнього саду або городу. Яким він буде: за формою, за розміром, чи складатиметься він з окремих частин? Що ви будете вирощувати?
4. Домалюйте предмети, які не зображені на малюнку, але необхідні для роботи швачки, пожежника, продавця, лікаря тощо.

Художньо-мовленнєва діяльність

1. Придумайте текст для реклами товару (товар – виготовлена дитиною святкова листівка, новорічна гірлянда, ялинкова прикраса тощо).
2. Презентація дітьми власного бізнесу. Розкажи, чим займатиметься ваше підприємство? Скільки людей буде там працювати? Що ви будете виробляти чи які послуги надавати?
3. Придумайте правила поведінки справжнього господаря свого міста. Розкажи про них докладніше.

Театрально-ігрова діяльність

1. Інсценувати похід до магазину, проїзд у транспорті тощо. Визначити помилки в поведінці інших дітей.

2. Уявити себе продавцем. Розташувати цінніки відповідно до вартості товарів.

3. Продемонструвати правила поведінки в гостях (свято, день народження тощо).

Варіанти ситуацій економічної спрямованості.

"Ціна". У супермаркет привезли декілька видів цукерок: "Білочка", "Ластівка", "Корівка". Продавець красиво розташував їх, але про цінніки забув. Що ти будеш робити, щоб купити цукерки?

Варіанти дії: ввічливо запитаю про ціну; піду в інший магазин; попрошу поставити цінніки тощо.

"Професії". Оленка та Петрик зайшли до супермаркету іграшок. Хлопчик дуже хотів купити конструктор. Але в магазині було дуже багато людей. Як узнати, хто з них продавець?

"Реклама". На кондитерській фабриці виготовили новий вид цукерок. Що необхідно зробити, щоб про ці смачні цукерки дізналися люди?

"Вибір". Що краще купити: два стола, що мають недоліки, чи один гарний стіл? Завдання: порівняйте столи; знайдіть недоліки. Чи можна самостійно виправити ці недоліки?

"Правильний вибір". Хлопчик стояв і плакав у магазині біля іграшок. На полиці стояв величезний літак, про який він дуже мріяв. Але мати не хоче його купувати, каже, що треба купити продукти до вечері: хліб, картоплю, чай і торт, який дуже просив хлопець. Допоможи хлопчику прийняти правильне рішення.

"Якісні товари". Дуже часто улюблені мультфільми переривають рекламою. Але чи всі товари такі корисні й хороші, як про це говорить реклама? Який же йогурт вигідно купувати?

Перш ніж купувати, подивись на термін придатності та дату виготовлення. Завжди краще купувати найсвіжіші продукти. Не завжди треба купувати те, що рекламують. Є більш дешеві та корисні продукти, ніж ті, що рекламують. Спочатку порівняй кілька продуктів, а потім купи.

Структура занять з формування економічної поінформованості та принципи організації освітньої роботи з формування економічних знань дітей

Структура занять з формування економічної поінформованості

1. Вступна частина (готовить до сприйняття матеріалу).
2. Термінологічна частина (розкриваються основні поняття, які будуть використовуватися в освітній діяльності).
3. Ігрова апробація матеріалу (на першому етапі дидактичні ігри, на другому ситуативні, на третьому рольові).
4. Варіативна частина (проводиться на вибір вихователя: завдання із зображувальної діяльності, формування математичних уявлень, ознайомлення з навколишнім середовищем).
5. Заключна частина (підсумок, домашнє завдання для самостійного спостереження над економічними процесами).

Принципи організації освітньої роботи з формування економічної компетентності дітей:

Суб'єктності. Спрямованість педагогічного процесу на виховання дошкільників, як активних діячів, які перетворюють навколишнє середовище й самих себе. Діти перестають бути об'єктами впливу й стають учасниками спільної з дорослими діяльності.

Орієнтації на цінності. Формування первинного економічного досвіду відбувається через систему загальнолюдських цінностей і особистісних якостей, необхідних для спілкування з людьми й успішної економічної діяльності майбутньому.

Свідомості. Використання методів навчання, які відкривають дітям можливість бути самостійними, активними, реальними суб'єктами процесу пізнання (творчі проекти, ігрова діяльність, спостереження).

Системності. Раціональне, послідовне й цілісне планування пізнавального матеріалу, дотримання логічної послідовності під час його вистави.

Доступності. Використання в освітньому процесі економічних понять, доступних для сприйняття дошкільниками.

Доцільності. Напрямок зусиль дитину на досягнення конкретної мети її діяльності, результатів, проектування дій, зміна їх у відповідності власних прагнень і конкретних обставин.

Інтегрованість завдань економічного виховання у всіх видах творчої діяльності.

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Мороз Валентина Олексіївна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

• вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;

- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

• безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;

• оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;

• використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

___17.03.21___
(дата)

Мороз Валентина
(ім'я, прізвище)

